

Theodoret om Julian Apostatas antikristne politik

5 *Theodoret (ca. 393-458) var kristen teolog og historieskriver. I hans værk om kirkens historie (Historia ecclesiastica) byggede han på flere nu tabte kilder. I værket beretter han bl.a. om kejser Julian Apostata, der i sin regeringstid forsøgte at genindføre den traditionelle græsk-romerske religion på bekostning af kristendommen.*

10 Julian, der just stod i begreb med at gå fra Europa over til Asien, blev ved efterretningen om hans [kejser Constantius'] dødsfald endnu dristigere, da der ingen modstander mere var, og han satte sig altså straks i besiddelse af kejserdømmet. [...] [*Theodoret beretter efterfølgende om Julians barndom og ungdom, hvor han som medlem af den kejserlige familie fik en kristen opdragelse. Da hans ambitioner om at opnå kejsermagten stiger, begyndte han ifølge Theodoret imidlertid at opsøge sandsigere, der overbeviser ham om de hedenske guders magt.*] Herskesyge
15 altså skilte den ulykkelige fra hans religion. Alligevel dulgte han længe sin vantro, endnu efter at have fået magten, — fornemmeligt af frygt for arméen, der hyldede kristendommen, efter-
som først den højlovlige Konstantin, med udryddelse af tidligere overtro, havde opdraget den i sandhedserkendelse og dernæst hans sønner havde befæstet faderens værk. [...] I betragtning
20 altså af de ham velbekendte omstændigheder ytrede Julian ikke sit hjertes vantro; tværtimod lod han, for at bringe alle i godt lune, de af Constantius fordrevne biskopper fra rigets fjerneste egne vende tilbage til deres menigheder. [...]

Ej alene så han gennem fingre med hedningernes mest uforskammede forgribelser på de kristne, men betroede de første embeder i staten og arméen til de grusomste og ugudeligste mennesker.¹ Ligeledes forsøgte disse vel ikke at tvinge religionens venner til afgudsforring, men påførte dem dog al mulig krænkelse. Forrettighederne, Konstantin den Store havde skænket
25 gejstligheden, blev også taget tilbage. [...] Endnu tusinde andre uretfærdigheder blev i dette tidsrum allevegne, på land og på sø, begået af vantroende mod de fromme; thi det gik snart så vidt, at gudsforræderen offentligt gav love imod religionen. Først forbød han børn af gallilæerne — således kaldte han vor frelsers tilbedere — adgang til poesiens, talekunstens og filosofi-
30 ens skoler,² "Vi er jo, efter ordsproget, målet for vore egne pile" — var hans udtryk — "thi med våben hentet af vore skrifter påfører de os krig." — Sidenhen gav han en anden lov, hvori han påbød gallilæernes afskedigelse fra krigstjenesten.

På samme tid kom sandhedens i al kæmpedyst øvede helt, Athanasius atter i fare. Hans tunges og bønners kraft var ondskabsånderne alt for utålelig til at de ikke skulde ægge deres håndlangere til at støtte ondt for ham. Blandt meget andet, man lagde ham til last for at opbringe ugu-
35 delighedens beskytter, kom også det, at, hvis Athanasius skulle blive [i Alexandria], var der snart ingen hedning mere tilbage, da han fik alle på sin side. Julian lånte gerne øre og blev ikke stående ved udvisningsordre, men befalede mandens aflivelse. Sine bekymrede venner skal biskoppen ved denne lejlighed have forudsagt ufredens hastige overgang: En sky kaldte han det, som snart ville forsvinde. Dog undveg han, på efterretning om kejserlige udsendinges
40 komme, og sejlede mod Theben med et fartøj han traf ved floden; morderen, som erfarede det,

¹ Theodorets påstand om Julians favorisering af ikke-kristne på vigtige administrative poster (og udelukkelse af kristne) bekræftes af T. D. Barnes: "Statistics and Conversion of Roman Aristocracy". *Journal of Roman Studies* (1995) 85, s.135-147.

² Jf. Julians forbud mod kristne undervisere (*Ep.* 42 (36)).

satte efter ham. Imidlertid kom en ven af biskoppen i forvejen og meldte faren; man bad ham flygte til ørkenen, men selv bød han styrmanden vende og sætte kursen mod Alexandria. Det gik altså lige i møde med forfølgerne, hvis hovedmand ved forbisejlingen spurgte, hvor langt Athanasius var borte, og fik til svar, at han var i nærheden. Dermed slap han forbi og nåede

5 Alexandria, hvor han Julians øvrige tid holdt sig skjult.

Da Julian havde et perserfelttog i sinde, udsendte han sine mest hengivne tjenere til alle oraklerne i Romeriget, men bønfuldt i egen person den daphniske Apollon³ om oplysning angående krigens udfald. Oraklet svarede, at nærliggende døde var til hinder og burde flyttes – først da var spådom mulig. ”Jeg kan intet sige” — lød det — ”førend tempellunden er rensset.” Dengang

10 lå endnu der på stedet levningerne af den sejrkrone martyr Babylas og af nogle ynglinge, som havde deltaget i kampen.⁴ Åbenbart var det martyrkraften, hvoraf den falske spådomsånd følte sig indskrænket i sit løgnevæsen. Julian, der nok forstod det, da han fra sin tidligere tro kendte de pinte vidners formående, lod intet andet lig bortskaffe, men befalede blot de kristne at flytte de sejrkrone martyrs levninger. Gladeligt begav de sig ud i lunden, satte helgenskrinet

15 på en vogn og drog skarevis med i højtideligt optog under afsyngelsen af Davids salmer, hvert vers med omkvædet: ”Skam få alle billeddyrkere!” De betragtede nemlig martyrens flytning som en sejr over denne ånd.

Julian, som ikke kunne finde sig i den ham overgåede skam, gav næste dag befaling til pågribelse af omtalte optogs formand. Salustius, dengang præfekt, forsøgte, skønt han selv var hildet i vantroen, at formilde tyrannen og frarådede at give de æresyge kristne lejlighed til deres kæreste ønskes opnåelse.⁵ Men, da han så, at kejseren ikke kunne blive herre over sit oprørte sind, lod han en af gudelig iver besjælet yngling, der just gik over torvet, gribe og offentligt spænde i åg, hans ryg hudflå med svøber og hans sider sønderrive med jernkløer, en mishandling, der varede lige fra morgenens begyndelse indtil aftenens ende, hvorpå offeret, sluttet i jernlænker,

25 blev taget i forvaring. Idet han næste dags morgen modtog meldingen og hørte præfekten fortælle om ynglingens udholdenhed, hvorved de selv, som han sagde, havde lidt et nederlag, men de kristne indlagt sig ære, fandt endeligt kejserens gudsforgåede sjæl sig beføjet til at fritage de øvrige for lignende medfart; der blev endog givet befaling til at løslade Theodor — sådan hed den ædle unge sandhedshelt. [...]

30 [*Theodoret beretter, at da et lynnedslag kort herefter ramte templet for Apollon i Daphne, og da dette herefter nedbrændte, rettedes anklagen mod de lokale kristne.*] Julians morbror og navnebror, som var Østens præfekt, fik ved nattetide efterretningen og ilede til Daphne for at yde den tilbedte gud hjælp; men, ved at så den såkaldte gud ligge i aske, fik han i sinde, at pine ud af tempelvogterne, hvad han selv indbildte sig, at ilden var på sat af en kristen. Pinslerne uagtet

35 kunne dog ingen bringes til at aflægge falskt vidnesbyrd: Branden, sagde de, havde ikke taget sin begyndelse fra neden, men ovenfra. Bønder fra nabolaget kom til og forsikrede at have set lynilden slå ned.

Men endda, med fuld vished om tildragelsens rette sammenhæng, angreb de ugudelige alverdens Gud. Både lod voldsmanden helligdommens [kirken i Antiokia] løsøre bringe i det kejserlige skatkammer, og hovedkirken, Konstantin havde bygget, gjordes desuden ved dørenes

40

³ Dvs. Apollon, der dyrkedes i et tempel i Daphne nær Antiokia.

⁴ Biskop Babylas i Antiokia døde som martyr i forfølgelsen under kejser Decius i midten af det tredje århundrede.

⁵ Nemlig martyrdøden.

spærring utilgængelig for dens menighed, der rigtignok endnu bestod af arianerpartiet.⁶ Ovennævnte Julian, Østens præfekt, var ikke ene om det guddommelige tempels udplyndring, men havde med sig den keiserlige skatmester Felix, samt Elpidius, hvem forvaltningen af kejserens personlige pengesager og ejendomme var betroet, *comes privatarum* efter almindelig romersk benævnelse. Begge, Felix og Elpidius, skulle have været kristne, men været blevne religionsforrædere for at smigre den ugudelige kejser. Om Julian ved man, at han lod sit vand opad det hellige bord og slog Euzoius,⁷ som ville afværge det, på øret, hvorhos han skal have sagt, at kristendommen var gudsforstået. Men Felix, ved synet af de hellige kostbarheder, som Konstantin og Constantius havde sat en ære i at anskaffe, udbrød: "Se engang, hvad for ting Marias søn opvartes med!" [...] [*Theodoret fortsætter herefter med beretninger om overgreb mod kristne samt om disses udholdenhed.*]

Men mere og mere frit eller, rettere sagt, uforskammet udøvede Julian sit religionshad. Selvom han påtog sig godmodighedens maske, udstillede han ligefuldt snarer og garn for at bedåre og indvikle kristne i afguderiet til deres fordærvelse. For det første besmittede han ved sine afskyelige ofringer kilderne både i staden [Antiokia] og udenfor i Daphne, i den hensigt, at enhver, som nød af vandet, skulle komme i berøring med trolddommen. Dernæst fordærvede han ligeledes for dem varerne på torvet, hvor både brød og kød, både frugt og grønt, samt alle andre fødevarer, blev hedensk indviede ved overstækning.⁸ At være opkaldt efter Frelseren og skulle så på sligt kunne kristne ikke døje uden afsky, suk og klage, hvorvel de ganske rettede sig efter den apostoliske forskrift: "Alt, hvad der sælges på kødtorvet, kan I spise med god samvittighed."⁹ Men dog var der blandt de ypperste i Herren to skjoldmænd af kejserens fodgarde, som i et vennelag noget hidsigt gav sorgen over omtalte uvæsen udtryk i de herlige ord fra de berømte ynglinge i Babylon: "Frem for alle folk på Jorden har du" — sagde de — "givet os i en ryggesløs regents — en forræders vold."¹⁰ Dette røbede en af bordvennerne for kejseren, som på øjeblikket lod de brave mænd komme og spurgte dem, hvad de havde sagt. Men de tog af spørgsmålet anledning til end yderligere at sige ham sandheden og svarede med priselig iver: "Opdragne i gudfrygtighed, kejser! og vante til at have ædle love at adlyde, lovene fra Konstantin og hans sønner, har vi nu den sorg at se alting fuldt af skændsel — Mad og drikke besmittet af hedenske ofringers blodskyld. Det er vor jammer i enerum og nu vor klage i dit påhør. Andet er der ikke i din regering vi laster." Ved sådan tiltale lod den milde og vise — som han af ligesindede kaldtes — godmodighedens maske falde og kom frem med sin ublu mine. De hårde og grusomme pinsler, han påbød, skilte dem fra det nærværende liv eller udfriede dem — måtte man snarere sige — fra tidsalderens pinagtighed og skaffede dem sejrskroner.¹¹ Men han underbyggede straffen med en falsk grund, som om det ikke var gudsfrygt, men frækhed, der ko-

⁶ Tilhængere af Arius' lære, der hævdede, at Sønnen var skabt og derfor ikke kunne være af samme væsen som Faderen. Denne opfattelse blev erklæret for værende i strid med den officielle kristendom ved kirkemødet i Nikæa i 325.

⁷ Euzoius: Antiokias biskop

⁸ Der hentydes til en form for om overstækning med blod, vin eller vand som religiøs handling (som offer eller renselse).

⁹ 1. Kor. 10,25: Alt, hvad der sælges på kødtorvet, kan I spise med god samvittighed uden at undersøge, om det er offerkød. [...] 10,28-29: Men hvis nogen siger til jer: »Det er offerkød,« må I ikke spise det, af hensyn til ham, der sagde det, og for samvittighedens skyld; jeg mener hans samvittighed, ikke jeres egen.

¹⁰ Et ikke ordret citat fra det apokryfe skrift *Daniels apokalypse*. De omtalte ynglinge i Babylon kendes fra Daniels Bog (kap. 3) og var jødiske fanger, der af den babyloniske konge blev forsøgt tvunget til at opgive deres religion, men som modstod.

¹¹ Det vil sige de opnåede martyrdøden, idet de pint ihjel.

stede dem livet. For deres trods imod kejseren havde de bødet, sagde han og lod det offentliggøre, fordi han misundte sandhedsheltene martyrs navn og hæder. Den ene hed Juventinus, den anden Maximinus. Men staden Antiokia holdt dem i ære som troskæmper. Man skrinlagde dem kostbart og fejrer indtil denne dag deres minde ved en årlig folkefest. [...]

5 Endvidere fandt tyrannen på følgende kunstgreb mod de fromme. For at uddele guld til krigsfolket, efter gammel skik, satte han sig på kejsertronen, men havde, imod skikken, stående hos sig et alter med gløder og ved siden af på et bord røgelse. Enhver, som nu kom frem for at få sin guldmønt, havde han anordnet, skulle kaste røgelse på alteret og så først modtage guldet af hans hånd. Mængden var aldeles ikke klar over fælden.¹² Kun nogle, der mærkede uråd, meldte
10 sig syge og undgik derved den slemme fælde, mens andre, grundet pengene, glemte sjælefredsen og atter andre af fejhed blev religionsforrædere. Efter omtalte listige pengeuddeling var nogle af modtagerne i et selskab til bords sammen. En af dem tog just sit bæger, men drak først efter at have gjort korstegn derover, og, da i den anledning en af bordgæsterne skammede ham ud og sagde, at det var modsat hans nylige adfærd, spurgte han, hvad han da havde gjort, som
15 kunne kaldes modsat. Den anden mindede ham nu om alteret, røgelsen og trosfornægtelsen som stridende mod den kristne bekendelse. Ved at høre dette gave flere af gæsterne sig til at hyle og klage, rive sig hår af hovedet, sprang op fra drikkelaget og styrtede ud på gaden, løb om og skreg, at de var kristne, men ved kejserens kunster var blevet ført bag lyset, — at de bad om forladelse og på ny ville optage kampen, hvori de af fejltagelse var kommet til kort. Med sådanne udråb løb de videre, lige til kejserborgen, skrigende på tyrannens underfundigheder, samtidig med at de fordrede at blive dømt til bål og brand, for i ilden at renses, da ild havde besmit-
20 tet dem. Disse og lignende udbrud vakte niddingens harme, og straks befalede han, de skulle halshugges. Da de med det formål blev bragt udenfor staden, gjorde folkemængden følgeskab, af højagtelse for deres sjælsstyrke og beundrende deres djærve religionsiver. Men efter ankomsten til retterstedet bad den ældste af dem bøddelen om først at hugge hovedet af ham, der var yngst, for at han ikke, ved at overvære de andres aflivelse, skulle betages af angst. Ynglingen knælede allerede og skarpretteren havde blottet sværdet, da der kom benådning, og endnu på afstand måtte herolden ved råb forbyde henrettelsen. Misfornøjet med dødsstraffens eftergivel-
25 selvse udbrød ynglingen: "Værdig til at kaldes Kristi pinte vidne var altså dog ikke Romanus!"
30 Det var nemlig hans navn. Men årsagen til, at den rænkefulde tilbagekaldte dødsdommen var misundelse, da han misundte heltene martyrnavnets ære. Forresten tillod han dem ikke ophold hverken i den ene eller i den anden stad, men forviste dem til rigets udegne.

Artemius havde været hærfører i Ægypten, og, fordi han på denne post under Constantius havde ødelagt en mængde afgudsbilleder, kostede det ham under Julian ikke blot hans formue,
35 men endog hovedet. Sådan var den mands [Julians] færd, der blandt de vantro lovprises for sin store mildhed og selvbeherskelse. [...]

Just fordi han [Julian], ligesom Saul, husede plageånder i sin sjæl, fremturede han i afgudsværmeri og rasende religionsforfølgelse, til hvilken det hørte, at han udrustede jøderne til kamp imod Kristi troende. Først kaldte han dem sammen og spurgte, hvorfor de vel afholdt sig
40 fra ofringer, som dog Loven¹³ udtrykkeligt påbød; dernæst, da svaret lød, at deres offertjeneste var indskrænket til ét bestemt sted, erklærede han på øjeblikket i sit had til Gud, at de kun på ny skulle opføre deres ødelagte tempel, hvorved han som en dåre tænkte at gendrive Herrens

¹² At kaste røgelse på gløderne på altret opfattes som et offer til guderne.

¹³ Loven: Den jødiske Torah (Moseloven)

spådom, men tværtimod kom til at bevise dens sandhed. Jøderne, som med begærlighed greb hans ord, meddelte deres stammefæller al verden over kejserbuddet, og folket strømmede sammen alle vegne fra både med penge og mod til opbyggelsen. Han selv, som havde opfordret dem, skænkede store bidrag, ikke af gavmildhed, men på grund af krig imod sandheden. Desuden sendte han en formand med, der ret egnede sig til de ugudelige anordningers udførelse. — Efter sigende skal man have forsynet sig med spader, hakker og kurve af pure sølv. — De begyndte at grave og rydde grunden. Hele dagen vare mange tusinder i arbejde dermed. Men om natten kom udryddet¹⁴ af sig selv op igen af svælget. Resterne af den gamle bygning blev nedbrudt i den tanke, at alt skulle opføres af nyt. Mange tusinde tønder gips og kalk var skaffet sammen. Men i et nu rejste sig en voldsom blæst, hvirvelvinde, storme og orkaner adsplittede hele massen. Endda blev det rasende folk ved sit og kom ikke ved Guds langmodighed til besindelse. Et mægtigt jordskælv forfærdede i højeste grad andre, hvem Guds domme var fremmede. Men jøderne blev ikke bange. Da udbrød der ild af de oprodede grundvolde¹⁵ og fortærede mangfoldige under gravningen, adsplittede de øvrige. Og om natten, mens hele hoben lå og sov i en tilstødende buegang, styrtede murene med hvælving sammen og begravde alle de sovendende under ruinerne. Samme nat og følgende viste sig på himmelen frelserkorset i lysende skikkelse, og jødernes klæder så man fulde af kors, kun ikke lysende, men sorttegnede. Ved disse syn og af skræk for Guds tugteris flygtede hans modstandere, hver til sit, under bekendelse af Hans guddom, hvem deres forfædre naglede til korset. Sagens udfald kom Julian for øre, eftersom det var i alles munde. Men lig farao forhærdede han sit hjerte. [...]

[Theodoret beretter herefter, at Julian under sin planlægning af sit felttog mod perserne opsøger en række orakler for at få råd.] Afspist med sådanne orakelsvar drømte dåren om sejr og opslugt i fremtidsplaner mod gallilæerne, som han kaldte de kristne i den mening at nedværdige dem, skønt han som dannet mand burde have betænkt, at et navn ikke er en æressag. Hverken ville Sokrates,¹⁶ ved at kaldes Kritias,¹⁷ eller Pythagoras,¹⁸ om han hed Phalaris,¹⁹ have lidt nogen skade ved navneskiftet. Heller ikke ville Nereus ved at bytte navn med Thersites, have mistet skønheden, han havde af naturen.²⁰ Men disse ting, som han vidste fra sin børnelærdom, slog han af tankerne og bildte sig ind at krænke os ved et på alle måder upassende øgenavn. I tillid til oraklernes løgne truede han også med at ville i anbringe løbsagtighedens djævlbillede i kirkerne. [Da Julian kort efter falder under felttoget mod perserne, blev disse planer ifølge Theodoret ikke til noget.]

Theodoret *Historia ecclesiastica* 3.1-8, 11-16. Oversættelse (med enkelte sproglige modifikationer) af C. A. H. Muus: *Kirkens Historie i fjerde Aarhundrede af Biskop Theodoret og Samtidige*, Kbh. (1876-1881), vol. 3, s.1, 6-8, 12, 15-21, 24-34.

¹⁴ Udryddet: dvs. det, de havde gravet bort.

¹⁵ Noget lignende beretter Ammianus Marcellinus, 23.1.

¹⁶ Filosofen Sokrates (469 -399 f.Kr.)

¹⁷ Kritias var en af de såkaldte Tredivede Tyranner, der med spartansk støtte regerede Athen i 404-403 f.Kr.

¹⁸ Filosofen Pythagoras (570 -495 f.Kr.)

¹⁹ Phalaris var kendt som en grusom eneheriker (tyran) i byen Akragas på Sicilien ca. 570 til 554 f.Kr.

²⁰ I græsk mytologi er havmanden Nereus kendt for sin retskaffenhed, dyd og skønhed. Thersites kendes fra Iliaden som en grim, vulgær og hjulbenet soldat, der forsøgte at overtale grækerne til at opgive kampen.